

RINGERIKE.

Ringerike's Museum
Jørgen Moe på fisketur
Etter maleri av Chr. Skredberg

RVE

AKSJESELSKAPET

FOLLUM

FABRIKKER

RINGERIKE

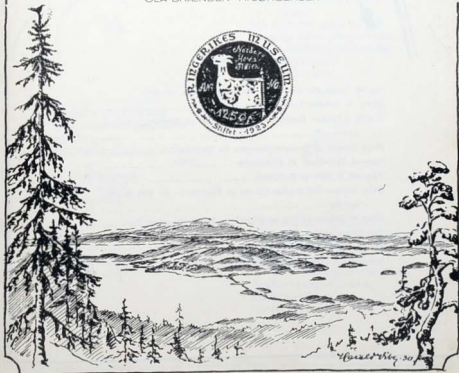
1963 - 1964

UTGITT AV

RINGERIKES UNGDOMSLAG
OG RINGERIKES MUSEUM

VED

ELLEN HALS
OLA BRÆNDEN - H. JØRGENSEN

INNHold:

	Side
Omslag Jørgen Moe på fisketur. Etter maleri av Chr. Skredsvig	
Elling M. Solheim: Langbråtåvegen. Dikt	3
Fredrik Schjander: Forspill til krigshandlingene på Ringerike i 1716 — og etterspill	5
Helge Fomnum: Mellomalderdokumenter fra Ringerike	11
Sigmund Torsteinson: På julevandring	16
Thorvald E. Solberg: Karjoltiden	20
Helge Fomnum: Innhøstningsredskaper på Ringerike — for 4000 år siden og i dag	21
Elling M. Solheim: Eventyr om Ringerike av Henrik Wergeland. Prosa	23
Tom Bløhm: A' Netta på Krokskogen	26
Per Th. Hvanstad: Kornett Ole Ramus	27
Pottemakeriet i Hønefoss. Ca. 1720—1850/55	30

Langbråtå=vegen

Den tar av fra bygdetråkket
der Lysåa svinger mot vest
og går over Grovsteinsgrunnen.
Her må du vente høst og vår
når elva går stinn av flomvann
bvis ikke du kommer tilbest.
Gjør du det kan du trygt
legge utpå med dyret
så skomsprøytet står.

Nå bærer det oppetter lia
der skog står og svagar i all slags vær.
Elvesjoget følger deg trufast
og er der du er.
Har våren biti seg fast for godt
går du og vabber i blåsymreblått,
er sjela di uglied og full av tvang,
du lauger den rein
i et kvitsymrefang.

Så blir det ro over lendet.
Nordpå lyser det i en vang.
Sjøen på botten er Langevatnet,
en fjerding lang.
Den har ingen hast — gjør kroker og
viker,

går innom og utom
med aure og røye
til garn og stang.

Der framme er endemålet:
en heim som lyser med våning kvit.
Herbrand og Kjersti sitt livsverk
i von og slit.
Her fant de meining i jordlivets bud.
Vigsling og hogtidsstunder.
Salme i bverdagen.
Her var Gud.

Nå bar sønnen, han Halvor, tatt over.
Kjerring, onger'og muntert grin.
I kammeret sitter Kjersti dagstøtt
ved veven sin.
Skyttel og troer går så trutt,
innslag på innslag gjør dagen stutt.
Godt å dorme i skreddertimen
fra ull og lin.

Herbrand går bare og liker seg.
Ser framtida gladlynt imot.
Bakom står skogen alvorlig og vitner
trygt på sin rot.
Nå buldrer orren langs Trytetjenna,
og tiurn speller på Gråmåsåbrenna.
Jaja — han fikk se om det ble ei natt
på fuglejakt att.

Ingen svevnlause netter,
vitaminmangel og hjertesvikt.
Jorda gir sunnhet i renter
for strev og plikt.
Allting skjenker sin beste del.
Kraft og sevje til kropp og sjel.
Våren bar mange fløyter
og sommårnatta er som et dikt.

Alt lever og drømmer her inne.
Mennesker, dyr — hver vekst som gror
finner trivsel og hugnad,
øksler og yngler på skaperord.
Det mangler vel meget av stort og gildt,
men Langbråtå-vegen vinker deg stilt
til heimen der inne med våning kvit.
Kom skal jeg følge deg dit.

ELLING M. SOLHEIM

FREDRIK SCHJANDER:

Tærspill til

krigshandlingene på Ringerike i 1716,

— og etterspill

FORSPILLET

Den 8. mars 1716 gikk Carl XII over grensen, trengte gjennom de norske linjene i Høland og omgikk befestede sperringer ved å gå opp Bundefjorden på isen. For noen hadde tenkt seg muligheten av det, sto han foran Akershus' festningsverker. Det var søndag den 22. mars.

De norske troppene under ledelse av kommandanten general Lützow var i hui og hast trukket ut av festningen. Med tanke på mulige forsterkninger fra Danmark holdt de seg så nær sjøen som mulig, der de dro gjennom Bærum og Asker og satte seg fast i befestede stillinger ved Gjellebekk i Lier, med fri passasje fra og til Drammensfjorden bak linjene.

Styrken besto av 4—5000 mann, 1200 dragoner, 60 skilopere fra det østerdalske kompani og en flokk våpenløse hjelpemannskaper. En i enhver hensende dårlig utrustet og lite kampdyktig avdeling.

Men — nordmennene i Gjellebekkstillingen ble liggende som en permanent trusel i ryggen på svenskene da de tok til å beleire Akershus. Værforholdene kom også nordmennene til hjelp med sne og nattkulde og med slaps og våroppløsning om dagen. Svenske tropper rykket frem fra Oslo til Ravnsborg i Asker og slo seg ned der.

Av «Heltekongen»s mange forsøk på å komme Gjellebekk-stillingen tillivs ved frontalangrep og ved omgående bevegelser forstår vi at han har ansett denne stillingen for å være en alvorlig trusel og en avgjørende hindring for hans videre operasjoner i Norge.

På kartskissen vil man se hva hans planer gikk ut på, de er klare nok. Da et frontalangrep (1) ble oppgitt, ble der sendt en avdeling oppover Hadelandsveien fra Oslo (2). Den skulle svinge inn på Ringerike for derfra over isen på Tyrifjorden å komme ned til Sylling i Lier og bak på nordmennene ved Gjellebekk. Ved Harestua ble svenskene

oppholdt av hadelandsbøndene så da de kom til Norderhov hadde nordmennene fått tid på seg og resultatet ble et forsmedelig nederlag for fienden. Dermed ble den planen oppgitt. 3 uker senere kom et nytt svensk fremstøt mot Ringerike fra Bærum over Krokskogen (3). Men lenger enn til Krokkleive kom de ikke. Endelig synes svensk kongen å ha hatt planer om å gå over isen fra Nesodden og komme bak på nordmennene fra den kanten (4). Men det ble med planene. Gjellebekk-stillingen holdt. Og da nordmennene fikk forsterkninger med transportskip som kom opp Drammensfjorden fra Danmark med bl. a. Petter Wessel ombord, trakk svenskene seg tilbake fra Ravnsborg og kort etter dro de tilbake til Sverige.

KRIGSTILSTAND

Nøyaktig en uke varte i første omgang den bevegeskrigen Carl XII førte for å omgå Gjellebekk-stillingen. Det som folk i våre dager forbinde med denne krigsuken, det er slutten, episoden i Norderhov prestegård. Det var et dramatisk klimaks, vel egnet for en romantisering til det ukjennelige av såvel opptrinnet som av heltinnen Anna Colbjørnsdatter. Hun er blitt stående som den som vant krigen, alt annet er kommet i skyggen av den myndige prestefruen.

La oss i rettferdighetens navn oppfriske i korte trekk det som gikk forut for episoden i prestegården, — de 6 dagene fra Carl XII inntok Oslo, og til oberst Löwen den syvende dag ble tatt tilfange. Og la oss holde oss strengt til fakta slik de er bevart i ordrer og rapporter og i senere vitneavhøringer. Vi gjenopplever en uke med alle døgnets 24 timer oppfylt av livsfarlige og kritiske situasjoner, slitsomme marsjer, voldsomme kraftanstrengelser, snarrådighet, mot og offervilje.

O. A. Øverland har i sin store Norges-historie gitt en drastisk skildring av tilstanden i Norge på

den tiden da Carl XII slo til. Her var nød og fattigdom og en beskatning som la død hånd over all virksomhet, et dystert preg av pessimisme og selvoppgivelse. «Tilstanden her tillands er blitt på det nærmeste uutholdelig», er hans konklusjon. Det militære beredskap var dårlig nok.

Men Gjellebekk-stillingen ble med en gang det store lyspunkt i mørket. Den ble et synlig bevis på at det nyttet å sette seg til motverge, selv med hastverkstiltak og små midler. Regjeringskommissjonen, «Slottsloven» som den ble kalt, var flyttet til Drammen og sammen med den hadde general Lützwow alle tråder i sin hånd. I løpet av få dager ble de få militære avdelinger som var til disposisjon sør i landet mobilisert, og en bondehær som for en vesentlig del var uten øvelse og uten brukbare våpen, stablet på benene. Det var disse siste, de anonyme tilfeldig sammenraskede troppene under selvbestaltede ledere, som kom i ilden og som reddet landet den gangen.

Men slik som forholdene utviklet seg i løpet av den første uken ville en så lykkelig avslutning som dette korte felttoget fikk, ikke vært mulig hvis det ikke samtidig, også i løpet av kort tid, var blitt etablert en utrolig effektiv etterretningstjeneste og spionasjevirksomhet. Også her var det de sivile, de våpenløse, det ble appellert til. Embedsfolk og offentlige tjenestemenn fikk i oppdrag å organisere

denne krigstjenesten. De skulle plukke ut de rette folk og sette dem på den rette plass.

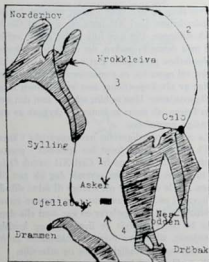
Da svenskene slo seg til på Ravnsborg etter det første mislykkede forsøket på å storme Gjellebekk-stillingen, ble Asker prestegård, som lå mellom linjene, et centrum for etterretnings- og spionasjevirksomheten i det område. Her er det 2 unge teologiske kandidater, Peter Abildgaard og Mads Hassing, som påtar seg det farlige oppdrag «å gå kunnskap», som det het.

FRA DAG TIL DAG

Det var en søndag Carl XII rykket inn i Oslo. Alt dagen etter sendte han en avdeling utover Drammensveien for å skaffe opplysninger om hvordan det var fatt med den norske styrken som han fikk høre var dradd den veien. Ved Ravnsborg i Asker slo svenskene leir og forsøkte derfra et videre fremstøt men ble stoppet foran Gjellebekk-stillingen. De trakk seg tilbake til Ravnsborg og forsøkte seg igjen tirsdag uten å komme noen vei. Onsdag var de der igjen.

Samme dag, onsdag, fikk general Lützwow en viktig melding: en svensk avdeling var på marsj oppover Lommedalen i Bærum. Dette trekket kom ikke overraskende på nordmennene. Fogden på Ringerike, Lars Mikkelsen, lå med en bondehær godt forskanset i Krokkleiva for å hindre fienden i å komme over Krokkskogen ned på Ringerike. Fogden fikk fort vite hva som foregikk i Lommedalen og han sendte med en gang en kurer til Lützwow med nyheten med anmodning om militære forsterkninger, folk, våpen og ammunisjon. Fra Lützwow utgikk så ordre til lensmannen, Gregers Granvolden på Hadeland, som hadde stått for bondemobiliseringen der, om å samle sine folk og dra til Krokkleiva. Denne ordren må være nådd frem til Gran sent onsdag kveld.

La oss stanse litt her og ofre en tanke på alle de som «gikk kunnskap» denne onsdagen, og andre dager og netter i denne begivenhetsrike uken. Det var en farlig misjon de ga seg ut på. Det måtte være pålitelige folk, de måtte frem for enhver pris, så hurtig som mulig men samtidig være uhøre forsiktige, for også svenskene hadde sine folk ute. Dårlig utstyrt med klær, skotøy og mat har de sikkert vært, og vær- og føreforhold var vanskelige, det vet vi. Vi vet også at det i regelen var «fotfolk», de kom ikke ridende. Men frem kom

Skisse som viser Carl XII's planer med henblikk på å nedkjempet de norske styrker ved Gjellebekk i 1716.

de! Ta så kartet og mål ut de distansene som ble tilbaketogt og den tiden de må ha brukt, der de denne dagen fartet mellom Bærum, Lier, Ringerike og Hadeland. Det er prestasjoner som det står respekt av! Hvem de var, vet vi ikke.

TORS DAG

Ut på torsdagen kom en ny sensasjonell melding, trolig fra folk som bodde langs Trondhjemsveien. Den kom ikke rett til Lützow, den kom til Gregers Granvolden. Den gikk ut på at mange hundre, kanskje 1000, svenske dragoner var kommet ridende oppover Trondhjemsveien, hadde svinget inn i Nitedal og slått seg til for natten ved Kirkeby.

Hensikten var tydelig nok: med en lynoffensiv å ta nordmennene i en knipetang, først i Krøkkleiva og så ved Gjellebekk.

Da Gregers Granvolden fikk denne meldingen var han i ferd med å samle sine folk for etter ordre å dra til Krøkkleiva. Han er i en vanskelig situasjon. Skal han adlyde ordren, eller skal han gjøre seg klar til å ta opp kampen med fienden som kommer mot ham oppover veien? Han rådfører seg med presten og fogden og natt til fredag sender han en «*expresse*» til Lützow og Slottsloven i Drammen at han ikke vil adlyde ordre. Han blir hvor han er.

FREDAG

Han blir, og marsjerer med sine 60 mann og annen tilfeldig hjelp fienden i møte. De velger et sted hvor passasjen er trang, raserer veien og får bygget forsikningsringer som er så effektive at dragonene, 600 i tallet, blir oppholdt fra fredag morgen kl. 9 til kl. 6 om ettermiddagen, lenge nok til at norske tropper den neste dag kom så langt inn på Ringerike at de fikk stoppet fienden for han hadde tatt av fra hovedveien bort til Krøkkleiva, ned i Lier eller veien til Kongsberg for å ta sølvetter.

Takket være Gregers Granvolden og hans folk kom ikke svenskene fredag kveld lenger enn til Lunner, der de slo leir på Håkenstad, Solberg, Østby og Hovland, og plyndret gårdene for alt av verdi.

I 1910 ble det avduket en minnestein på Harestuskogen i overværet av 6000 militære av alle gra-

der, og i 1916 fikk Gregers sin bauta ved Søsterkirkene på Hadeland.

LØRDAG — DEN LENGSTE DAGEN

Den første melding Lützow ser ut til å ha fått om trefningen på Harestuskogen kom alt lørdag formiddag som «*et røkte*» med «*Natt-expressen*» fra den alltid virksomme fogden Lars Mikkelsen, et rykte om de svenske dragoner og hadelendingenes bedrifter. Å treffe disposisjoner i tillit til at ryktet talte sant, ville være uforvarselig. Avgjørende betydning fikk derfor først en annen og mere troverdig melding som litt senere på dagen kom «*over skogen*», som det står i rapporten. Den kom fra prokurator Søren Lochstor som på den tiden oppholdt seg på Hakedals Verk hvor svenskene hadde rastet fredag morgen. Lochstor var en mann som hadde øyne og ører med seg og som dessuten forstod fransk, et sprog som de svenske offiserer benyttet seg imellem. Han gir en konsis og grei melding om alt av betydning som han har sett og avlyttet, — og det var ikke lite. Det er opplysninger som har virket helt tilforlætelige og som derfor har vært en utmerket støtte for Lützow i de disposisjoner som han nå øyeblikkelig treffer for å stoppe fiendens videre fremrykking på Ringerike.

Kl. 9 fredag morgen er Lochstors melding til Lützow datert og «*expressen*» ble sendt avsted fra Hakedal med ordre om å gå natt og dag. Vi ser ham for oss der han tar seg frem alene skauleis i snelosningen over øde strekninger i Nordmarka og på Krokkskogen, i kronglet terreng på tvers av vei og sti, med denne meldingen som skulle få en så avgjørende betydning for krigens utfall. Hele fredagen går han og hele natt til lørdag. 70—80 kilometer har han tilbaketogt da han lørdag ved 12-tiden om formiddagen er fremme i Lier og melder seg for generalen.

Vi skulle gjerne vite hva det var for en kar som utførte denne prestasjonen! Det fortelles at han skal ha vært av finne-ætt.

Lochstors melding er signal til et kappløp med tiden. Kl. 2 lørdag middag, 2 timer etter at meldingen er kommet, drar 3 kompanier i ilmarsj under dårlige vær- og foreforhold, med tunge pakninger, elendig utrustet på alle måter og lite kampdyktige. De sliter seg frem for å stanse en

veltrent og disiplinert fiende, Europas beste soldater på den tiden. Kl. 9 om kvelden er de fremme ved Stein etter å ha tilbakelagt 30—40 kilometer på 7 timer. Trette og sultne raster de med et stille håp om noen timers søvn og hvile. Men litt senere på kvelden får de vite at fienden er i nærheten og dermed er de i full aktivitet igjen.

2 timer etter at de 3 kompaniene var dradd fra Gjellebekk marsjerer oberst Øtken, sjefen for den samlede styrke, ut av leiren med 4 kompanier for å dra til Ringerike «over Holsfjellet», som det står i rapportene. Han kommer til Kroksund sent på kvelden. Den ordre Øtken og sjefene for de første 3 kompaniene hadde fått av Lützow gikk ut på at den samlede styrke skulle gå til angrep på fienden mellom kl. 3 og kl. 4 om natten. Men da de 3 kompanijefene ennå ikke ved midnatt hadde sett eller hørt noe til Øtken og hans folk, tok de saken i sin egen hånd og gikk til angrep med sine folk på et tidspunkt som de mente var det gunstigste, nemlig kl. 2 om natten. Dermed er vi kommet frem til den sagnomsuste episoden i Norderhov prestegård.

3 UKER SENERE

3 uker senere gjør svenskekongen et nytt forsøk på å komme Gjellebekk-stillingen tillivs, den gang over Krokskogen, ned Krokkleiva, for så å dra ned i Sylling og komme bak på de norske stillingene, og kanskje samtidig å få tak i sølvet på Kongsberg.

Fogden Lars Mikkelsen hadde såvisst ikke ligget på latsiden i mellomtiden. Han er fremdeles i full aktivitet med å utbygge forsvaret av Krokkleiva og er ellers allesteds nærværende med en myndighet og en autoritet som en småkonge på Ringerike etter gammelt norsk mønster. På Krokskogen har han Pål Midtskogen som påtar seg farlige oppdrag, og han har Bent Finne på Hiranplassen til å holde øye med fienden og melde fra om han skulle komme. Kaptein Coucheron er i mellomtiden kommet med forsterkninger og har overtatt den militære kommando i Krokkleiva. 15. april rapporterer Bent Finne at nå kommer svenskene. Alt er vel forberedt, fienden blir slått tilbake og trekker seg ned i Lommedalen hvor de blir liggende.

Anna Colbjørnsdatters sønn, Daniel Ramus, som etterfulgte faren som sokneprest i Norderhov, lot reise en minnetavle der trefningen hadde funnet sted. Tavlen var av tre og prydet med et langt

hyldningsdikt. Den råtnet ned da det var gått noen år, men i 1947 ble det på samme sted reist en stein med inskripsjon av Ringerike Turistforening og Oslo og Omegns Turistforening.

KARI HIRAN

Sålenge svenskene ennå lå nede i Lommedalen fant Coucheron det uforsvarlig å la de «sivile» krigerne, bøndene, reise hjem. De ble mer og mer utålmodige ettersom dagene gikk og Coucheron fant da på en krigslist. Han ville ha et kvinnfolk til å gå innover skogen mot Lommedalen og la seg ta tilfange av de svenske vaktpostene. Coucheron regnet med at hun da ville bli bragt ned til leiren og pumpet for alle opplysninger hun satt inne med.

Minnestein over Kari Hiran, reist av Mil-Org. i 1956.

Hun skulle så fremkomme med en utenat lært lekse om hvor utmerket situasjonen var på norskesciden, at det stadig strømmet friske tropper til og nye forsyninger av ammunisjon og våpen. Flere kvinnfolk ble spurt om de ville påta seg dette farlige oppdraget, men alle svarte de nei. For annen gang ble det finnene på Hiranplassen som sto frem og stilte seg til tjeneste, denne gangen Kari Rasmusdatter. Hun lå i vei, ble tatt og ført til offiserene i leiren, ble forhørt og svarte som hun skulle. Få dager etter brøt svenskene leiren og dro tilbake til Oslo, og bøndene i Krokkleiva kunne dra hjem.

Slutten av Kari Hirans brev til Slottsloven, som er gjengitt fotografisk her, lyder: «... og derfor som Fattigdommen i denne besuerlige tid nu trenger mig alt for haart, nødiges jeg til underdanigst at Søge ofrigheden om en belønning for min og Mandz troeskab, flid og store Hazard til hvilchen Ende Jeg og beder kongl. Mayts Foged herpaa teignet mig vilde meddehle en schriftelig Recommendation. Abvartende en naadig Bonhørelse med Foeblivende

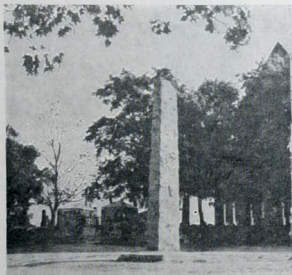
Deris Excellence
og Høye Herrerisz
Underdanigste
Tienerjinde

Kari Rasmusdatter
Bent Asslessens Qvinde

Hiran pladssen paa
Krogshoven d. 15de Majj 1717.

Brevet er gitt egenhendig påtegning først av fogden Lars Mikkelsen, — han bekrefter riktigheten av det som står i brevet og anbefaler søknaden på det varmeste, — og deretter av amtmannen, baron B. F. Krogh som slutter seg til fogden. Ennå gikk det et helt år før Kari og Bent fikk den påskjønnelsen som de var lovet, — det ble 2 daler i sølv og halv skattefrihet for plassen i 3 år!

Kari Hiran kom på tale mellom noen av våre «partisaner» i Mil-Org. som lå på Krokskogen i 1944—45, og historien om hennes innsats under krigshandlingene i Norge i 1716 gikk videre til andre. «Gutta på skauen» ble enige om at hvis de slapp levende fra den krigstjenesten de utførte, ville de reise et minnesmerke over Kari Hiran, «Krokskogens første partisan». Det løftet holdt de, en minnestein med inskripsjon ble avduket under en høytidelighet i september 1956. Steinen står på Hiranplassen, eller Benteplassen som den nå heter, tett ved den gamle kongeveien over Krokskogen.

«Gregerstotta» på Granvollen.

Mellemalderdokumenter fra Ringerike

(Fortsettelse)

I forfjor ble gjengitt brev fra Diplomatarium Norvegicum bind I og II, og i fjor fra bind IV. I år kommer fra bind III og bind V, VI, VII og VIII, gjengitt på samme måte som tidligere.

Brev fra de resterende bind av diplomatariet vil forhåpentlig på plass i heftet «Ringerike» neste år.

I fjor ble det gjengitt fotografi av et skinnbrev fra 1500-tallet, og året før av et fra 1300-årene. Denne gang inntas bilde av et dokument fra 1400-tallet.

Helge Fonnum.

D. N. III, s. 172.

Sindre på Ferden, Halvard på Ylgen og Kolbein på Skogstad kunnngjør at Bård Ulfsson førte Nicolas og Thore som vitner om at han hadde kjøpt 4 ørtugsbol i gården Engjar og at Tubbe og Annund Sveinssonner hadde vedgått at Bård hadde betalt dem alt.

Datert Løken i Vangsbygd mandag nest etter første Marimesse i kong Magnus's 19. regjeringsår (dvs. 17. august 1338).

Originalen er et skinnbrev i Riksarkivet. Seglene er borte.

D. N. III, s. 331.

Estein Andresson, Niculas Halsteinsson og Thorgeir Eivindson kunnngjør at de var på Hval i Vangsbygd på Ringerike og hørte på at Guttorm Erlingsson vedgikk at han med sin kone Åsa Alfsdatters samtykke hadde solgt til Thorstein Andresson 1 merkebol jord i øvre Hvaleby i Horgens sokn på Hadeland.

(Uten dagsangivelse) Anno domini millesimo CCC.LXXX.primo (dvs. 1381).

Originalen er et skinnbrev på gården Valberg. Seglene er borte.

D. N. III, s. 474.

Lagrettemennene Halvard Haraldsson og Olaf Guttormsson kunnngjør at Hamarbispen Anbjørns årmann Olaf Aslaksson avhorte 2 vitner, og prest i Norderhov Gudbrand Assulfsson lot Guttorm

Haldorsson og Katerin Bjørnsdatter sverge at Håvard Ormsson fra Krakstad hadde avstått til fordum prest på Norderhov Dyre Bårdsson 1 spann smørs skyld i Krakstad hvert år så lenge nevnte Håvard sat på Krakstad og nevnte Dyre levde.

Datert rette stevnestad Løken i Haugs sokn i Vangsbygd på Ringerike mandagen nest etter Pålsmesse i kong Eriks 33. regjeringsår (dvs. 26. januar 1422).

Originalen er et skinnbrev i Arne Magmæxanske samlinger. Seglene er borte.

D. N. III, s. 557.

Den 1. juni 1442 kunnngjør 36 utsendinger fra norske almue at de med de andre norske fylker og bygder vil være tilfreds med hva det nu forsamlde Norges Riges Råd beslutter om kong Christoffers valg i Norge, mot at Norges Almuens gamle rettigheter fremdeles opprettholdes.

Som Ringerikes utsending nevnes Erlend Bårdsson.

Originalen er et skinnbrev i det danske Geheimearkiv. Av de 36 segl er de 34 borte, deriblant også Erlend Bårdssons.

D. N. III, s. 612.

Lagmann på Hedemarken Ingemar Jonsson, byfoged i Oslo Halvard Halleson, rådmenn sammesteds Brynjolf Bjørnsson og Olaf Jonsson, samt Harald Jonsson, kunnngjør at Elling Amundsson hadde solgt til Hartvig Krummedigc, ridder og drost i Norig, 11 øresbol i nordre gården i Bønsnes på Røyse på Ringerike, og betalt alt.

Datert Stiftsgården i Oslo hellige Kors's dag om våren (anno) domini MCDL septimo (dvs. 3. mai 1457).

Originalen er et skinnbrev i Riksarkivet. Seglene er borte.

D. N. III, s. 618.

Torgeir Helgeson og Eilif Sæbjørnsson, lagrettemenn på Ringerike, kunnngjør at de for 10 år siden

(«lørdagen nest før vinternettene i kong Christians første regjeringsår») var på Lore i Steins sokn og var vitner til at Bjørn Sigurdsson solgte til Thorgils Erlendsson en kvernfoss som ligger øst i Assomme (Åsa?) nest nordenfor Gunnersrud i Norderhov sokn, og til at Bjørn vedgikk at han hadde fått hele betalingen.

Datert Thonberg sabatho (lørdag) proxima dominica letare (midfaste søndag) anno domini MCDLX (dvs. 22. mars 1460).

Originalen er et skinnbrev i Riksarkivet. Seglene er borte.

D. N. III, s. 702.

Lagrettemennene Anfin Thorkelsson og Gudbrand Haraldsson kunngjør at Thorbjørn Thordsson solgte til Reidar Torleifsson 6 øresbol i gårdene Bølgen og Brunsvål i Vangsbygden på Ringerike, og at Thorbjørn vedgikk at han hadde fått hele betalingen.

Datert Setrang lauparmessedag anno domini MCDLXXXVIII (dvs. 25. februar 1488).

Originalen er et skinnbrev i Riksarkivet. Seglene er borte.

D. N. III, s. 721.

Lagrettemennene Steffen Guttormsson og Jon Gudbrandsson kunngjør at Ketil Sjurdsen og hans sønn Øyger solgte til Anstein Evindsson 1¹/₂ øresbol i søndre gården Simmen i ytre Hurdalen (Norderhov), og at Ketil og Øyger vedgikk at de hadde fått hele betalingen.

Datert Vang i Jevnaker sokn dagen etter Krossmesse om høsten anno domini MCDXC. quarto (dvs. 15. september 1494).

Originalen er et skinnbrev i Riksarkivet. Seglene er borte.

D. N. III, s. 760.

Lagrettemennene Erland Dyresson og Evind Thorvinsson kunngjør at Anders Reidarsson ble forlikt med Andor og Thollof Reidarsson, Thorkel Anfinnsson og Asgrim Reidarsson om arv etter far og mor.

Datert Hvål i Haugs sokn i Vangsbygden månedsdagen etter hvitesondagen MDX (dvs. 27. mai 1510).

Originalen er et skinnbrev i Riksarkivet. Seglene er borte.

D. N. V., s. 108.

Biskop Halvard av Hamar selger til Halvard Klerk 3 øresbol i gården østre Reling.

Datert Storøen i Tyri på Ringerike lørdagen nest før Clemets messe anno domini millesimo trecentesimo tricesimo nono (dvs. 20. november 1339).

Originalen er et skinnbrev i Arne Magnænske samlinger. Seglet er borte.

D. N. V., s. 161.

Halvard Tordsson og Einar As(vald)sson kunngjør at de var til stede da Gunne Stein(fri)dsen solgte til Ketil Jonsson 1 øresbol jord i Åserud i Vangsbygden på Ringerike. Gunne erkjente å ha fått hele betalingen.

Datert Oslo tirsdagen nest etter Andresmesse i kong Magnus's 30. regjeringsår (dvs. 2. desember 1348).

Originalen er et skinnbrev i Riksarkivet. Seglene er borte.

D. N. V., s. 177.

Lagmann i Oslo Guttorm Gudbransson, Sigurd Asbjørnsson og Ketil Jonsson kunngjør at Einar Ansteinsson erkjente at han hadde solgt til Bård Dyresson 2 øresbol i Bølgen i Haugs sokn på Ringerike, og at han hadde fått hele betalingen.

Datert i skytningstuen i Kyrningenum (en skjenkestue i Oslo) Tomasmesseaften i kong Håkons fjerde regjeringsår (dvs. 20. desember 1358).

Originalen er et skinnbrev i Riksarkivet. Seglene er i stykker.

D. N. V., s. 203.

Jokjell Ugestsson kunngjør at han med samtykke av sin kone Gyrid Anbjørnsdatter hadde solgt til Rolf Saulesson forskjellige deler av gården Fossen på Eiker, og at han hadde fått hele betalingen, — i nærvær av Norderhovspresten Dyre Bårdsson, Asulf Evindsson og Thord Eilifsson og mange andre gode menn.

Datert Hundigstad på Røyse (på) Ringerike dominica quasimodo geniti (dvs. 1. søndag etter påske) i kong Håkons XVII regjeringsår (dvs. 4. april 1372).

Originalen er et skinnbrev i det danske Geheimearkiv. De tre første segl henger ved.

D. N. V., s. 448.

Lagrettemennene Harald Guthormsson og Thorjeir Torsteinsson kunnngjør at Liv Grimkjellsdatter hadde solgt til Hermund Sigurdsson 2 øresbol jord i gården nordre Rud på Røyse i Hole sokn på Ringerike for 6 kyllag, og at Liv hadde fått hele betalingen.

Datert Bjarnestad i Steins kirkesokn på Ringerike søndagen nest etter Mortens messe i kong Eriks 45. regjeringsår (dvs. 15. november 1433).

Originalen er et skinnbrev i Arne Magnænske samlinger. Seglene er borte.

D. N. V., s. 465.

Lagrettemennene Gunnar Sigurdsson og Harald Thorjeirsson kunnngjør at Olaf Helleiksson og Håvard Olafsson hadde solgt til Hermund Sigurdsson 6 øresbol i gården Fegrin i Hole sokn og hadde fått hele betalingen. Håvards kone Gudrun Amundsatter vedgikk at handelen var skjedd med hennes samtykke.

Datert Fegrin i Hole sokn på Tyristranden i Ringerike Nicolas messedag i kong Eriks 47. regjeringsår (dvs. 6. desember 1435).

Originalen er et skinnbrev i Arne Magnænske samlinger. Noe av annet segl henger ved.

D. N. V., s. 531.

Lagrettemennene Gunvald Halvardsson og Thorgils Gjursson kunnngjør at Helge Ansteinsson hadde solgt til Hermund Sigurdsson gårdene Fegren, Heider og Heider-Foss på Tyristrand i Hole sokn på Ringerike og at Helge hadde fått hele betalingen.

Datert Gummenes på Røyse på Ringerike thysdagen i annen fasteuke anno domini MCDXLVI (dvs. 15. mars 1446).

Originalen er et skinnbrev i Arne Magnænske samlinger. Seglene er borte.

D. N. V., s. 610.

Lagrettemennene Erik Thorgilsson og Arnulf Gyrdsson kunnngjør at Eyvind Anbjørnsson samtykte i Erling Lafranssons kjøp av 3 øresbol i Strand i Vike sokn i øvre Årdal på Ringerike mot at gården ikke selges ut av atten.

Datert Bråk i Norderhovs sokn midtvikudagen i fulle fasteuken anno domini MCDLXII (dvs. 10. mars 1462).

Originalen er et skinnbrev i Danske Selskabs Saml. i Kjøbenhavn.

Første segl er borte.

D. N. V., s. 621.

Lagrettemennene Trond Gunleiksson, Rolf Asbjørnsson og Peder Gunnarsson kunnngjør at Sven Anbjørnsson makeskiftet til Solve Torgeirsson 6 øresbol i gården Holte i Rørdal mot 6 øresbol i søndre gården Ask øverst på Tyristranden i Norderhovs sokn på Ringerike.

Datert midtre gården Aker i Haugs sokn på Eiker St. Johannes dag anno domini MCDLX sexto (dvs. 24. juni 1466).

Originalen er et skinnbrev i det danske Geheime-arkiv. Seglene henger ved.

D. N. V., s. 649.

Væpneren Mattis Pedersson kunnngjør at han med samtykke av sin hustru Margareta Johansdatter og deres datter Johanne har makeskiftet til kannikene ved Mariakirken i Oslo på Deres Communes vegner 2 gårder Vessal på Ringerike uten 2 øresbol som Eivind i Uppen eier og årlig renter 1 pund rugmel og 1 pund malt, — mot den halve Blessugård som nu heter søndre Lassegård, i Oslo i 60 år. Til ytterligere sikkerhet ber han lagmannen Erik Eriksson, borgermesteren Eilif Nielsson og rådmannen Geirulf Torlkjelsson om å henge sine segl på brevet sammen med hans eget.

Datert Oslo anno domini MCDLXXVII midtvikudagen nest etter helgetorsdag (dvs. 21. mai 1477).

Originalen er et skinnbrev i Arne Magnænske samlinger. Det tredje og fjerde segl er borte.

D. N. V., s. 660.

Roald Sigurdsson erkjenner å ha solgt til Haldor Reidulfsson 1 øresbol jord i gården Røyseng i Norderhov sokn på Ringerike og å ha fått hele betalingen. Til ytterligere sikkerhet ber han Audun Ormsson å henge sitt segl på brevet sammen med hans eget.

Datert Gullaug i Lider fredagen nest etter kvit-sundag anno domini MCDLXXXII (dvs. 7. juni 1482).

Originalen er et skinnbrev i Arne Magnænske samlinger. Brevet er i stykker, og seglene er borte.

D. N. VI, s. 174.

Ogmund på Veigin vedgår at prestene ved Mariakirken i Oslo har rett til hugst i Veiginmarka til reparasjon av deres mølle i Veiginfossen, slik som før har vært. Til vitterlighet setter Eilif på Bjørnstad, Halvard på Thornberg og Halvard på Ylgen sine segl på brevet sammen med Ogmund.

Datert på St. Benedicts translatione i kong Magnus's 18. regjeringsår (dvs. 11. juli 1337).

Originalen er et skinnbrev i Arne Magnænske samlinger. Første (våpen)segl henger ved.

D. N. VI, s. 269.

Thorstein, prest på Norderhov, og Dyre, prest på Hole, kunnjører at Thora Thorgeirsdatter ga Gunnar Jonsson og hans mor Gunhild 1 markebol jord i Medalheim på Eiker «til æveleg eie».

Datert Hafnord lørdagen nest etter kyndelmesse i kong Håkons første regjeringsår (dvs. 6. februar 1356).

Originalen er et skinnbrev i det danske Geheimearkiv. Seglene henger ved.

D. N. VI, s. 521.

Kong Kristoffer og hans råd tildømmer herr Henrik Hjerne en hel del gods i Sverige og Norge som hadde tilhørt herr Jon Hjerne, — deriblant nevnes Trønbergh (dvs. Thornberg, Alf Erlings-sonns attegård) på Ringerike i Akershus len, likeledes nedre Holm som ligger ovenfor laghen (dvs. elven eller fjorden) på Ringerike, og Knestang.

Datert *castro nostro Vorbjerg* (dvs. vår borg Vardberg) på Silvesterfesten anno domini MCDXL quinto (dvs. 31. desember 1445).

Etter en avskrift i det danske Geheimearkiv. Ingen segl.

D. N. VII, s. 475.

Lagrettemennene Hanes Hermansson og Erik Torgilsson kunnjører at Torgils og Anund Guttormssoner og Erlend Jonsson stadfestet det make-skite som deres far Guttorm Haraldsson hadde gjort med Clemet Einarsson, nemlig at Guttorm fikk 2 øresbol jord i midtgården i Auren i Vangsbygden i Haugs (sokn på Ringerike) mot 2 øresbol i nordre (?) ... (uleselig gårdsnavn) i ytre Å(r)-dalen i Norderhovs sokn på Ringerike.

Datert Norderhov (preste)gård Valentini (?) dag anno domini MCDLXXXIII (dvs. 14. februar 1473).

Originalen er et skinnbrev i Riksarkivet. Begge seglene er borte.

P. S. Da ovenstående brev er skrevet med samme hånd som D. N. IX, s. 337 (se nedenfor), er det uleselige gårdsnavn sannsynligvis *Somadal*.

D. N. VIII, s. 388.

Lagmann i Oslo Herlaug Mattisson, bor(germester) Henrik Wittenhagen og byfoged Halvard Halleson sammesteds samt væpnerne Jusse Jepson, Brynjolf Bjørnsson og Pall ... dersson kunnjører at de etter forlangende av ridder og hovedsmann på Akershus Hart(v)ik Kromedike fikk i stand et forlik mellom ham og Birger Olafsson om det som denne hadde forgått seg. (Resultat:) Birger skulle avstå til Hartvik og arvinger til «eveleg eie» hele Aslestad i Vardal og det som han eiet i Gummenes på Røyse i Hole sokn på Ringerike.

Datert rådstuen i Oslo VIII dager etter Martins messe anno domini MCDL quarto (dvs. 18. november 1454).

Originalen er et skinnbrev i Riksarkivet. Alle 6 seglene er borte.

D. N. VII, s. 393.

Gutorm Haraldsson, Ketil Torgarsson, Torlef Aulesson og Hans Hermundsson kunnjører at Dyre Erlendsson og hans kone Sigrid Jonsdatter erkjente å ha solgt til ridderen Hartvik Krummedike 6 øresbol jord i Haga i Syltebygden i Haugs sokn på Eiker og ha fått hele betalingen.

Datert Sudrheim (dvs. Sørum) i Steins sokn på Ringerike Helgemessedagen anno domini MCDL septimo (dvs. 1. november 1457).

Originalen er et skinnbrev i Riksarkivet. Alle 4 seglene er borte.

D. N. VIII, s. 433.

De svorne lagrettemenn på Ringerike Eilif Eilingsson, Helge Gudleiksson, Eivind Torvedsson og Erlend Jonsson kunnjører at Aslak Gudbrands-son og hans kone Gyda Guttormsdatter erkjente å ha solgt $5\frac{1}{2}$ øresbol jord i Belgen (dvs. Bolgen) og søndre Brønsvoll i Vangsbygden på Ringerike til Torlof Reidarsson og Andor Reidarsson og at de hadde fått hele betalingen.

Datert Hjole 4. dag påske anno domini MCDLXXX nono (dvs. 22. april 1489).

Originalen er et skinnbrev i Riksarkivet. De 3

SIGMUND TORSTEINSON:

PÅ JULE- VANDRING

med Edvard Grieg

Det er ikke til å komme forbi. Våren er den beste tid for sangersinnet i Norden. Da våkner alt til liv igjen, da rører sangerhjertet seg på en ganske annen måte enn ellers.

Likevel vil det nordiske menneske alltid føle seg i slekt med vinterens hvite eventyr og vite hva det skylder det. Om ikke inspirasjonene er så mange og ikke kan direkte påvises, så virker den kalde årstid på sin egen vis. Det var alltid Hans E. Kincks yndlingstanke: Han talte om isklumpen

nia. De bodde dengang i Rosenkrantzgaten. Min hustru og jeg var, såvidt jeg erindrer, de eneste gjester. Barnenes jubel var stor. Midt på gulvet tronet et uhyre juletre i full lysglans. Inn kom alle tjenestefolkene, og så talte Bjørnson, skjønt og varmt som han kan det. «Nå får du spille salmen, Grieg», sagde han så, og skjønt det kvapp litt i meg ved at skule forrette organisttjeneste, lystret jeg selvfølgelig uten å kny. Det var en salme av Grundtvig på 32 — to og tredivs vers. Jeg ga meg

GRIEG SETTER MUSIKK TIL JØRGEN MOES «BJØRNESKYTTEN»

i vannet. Når man satte bladløse grener i vann skulle man ha en isklump i — det ga hurtigere grønne blader enn ellers. Tro om ikke «isklumpen» har skapt to av Edvard Griegs skjønneste komposisjoner: Hans sang til Vinjes «Våren» og det lille lyriske stykke som hører til hans betydeligste, «Til Våren».

For slik kan man vel bare syngre vårens pris når man har kjent vinterens kulde. Også det har Grieg fortalt om med sine toner og ellers.

Ikke minst hans hengivenhet for Bjørnson sier noe om hva et født solmenneske betydde for tiden. Han sier et sted at han hadde ikke holdt ut i de trange og vanskelige begynnerår hjemme, hadde han ikke hatt Bjørnson ved sin side i denne tid.

Bedårende er den gamle skildringen av en julaften i Kristiania, da han var Bjørnsons gjest. Men la ham selv fortelle:

«Det var julekveld 1868 hos Bjørnson i Kristia-

nia. De bodde dengang i Rosenkrantzgaten. Min hustru og jeg var, såvidt jeg erindrer, de eneste gjester. Barnenes jubel var stor. Midt på gulvet tronet et uhyre juletre i full lysglans. Inn kom alle tjenestefolkene, og så talte Bjørnson, skjønt og varmt som han kan det. «Nå får du spille salmen, Grieg», sagde han så, og skjønt det kvapp litt i meg ved at skule forrette organisttjeneste, lystret jeg selvfølgelig uten å kny. Det var en salme av Grundtvig på 32 — to og tredivs vers. Jeg ga meg

hen i min skjebne med stoisk ro. I begynnelsen holdt jeg meg tappert, men de endeløse gjentakelser virket søvndyssende. Litt etter litt ble jeg sløv som et medium. Da vi så endelig hadde fått bukt med alle versene, sier Bjørnson: «Ja, er den ikke deilig? Nå skal jeg lese den for Jer!» og opp igjen alle 32 vers. Jeg var fullstendig imponert».

«Det var denne julekvelden at Bjørnson ble så begeistret for den lille «stemning Fedrelandssang» som Grieg spilte for ham at han følte trang til å sette ord til den. Det ble den vakre sangen «Frem-

Komprisskuffen på Trindengen
20-11-66

Hans Sørensen
Bjergby
1962

Carl Nielsen

Jule - Sene.

p

2) vandret gennem skoven ved Jule - tid.

ad, Fremad, fedres høie hærtag, var fremad, fremad! Nordmænd også vi det tar» — — men det er jo en stemning som har lite eller intet med julen å gjøre.

Det har derimot den sang til juletreet som Grieg ga ut i sin samling «Barnlige Sange». Og at han ikke mente det var en slags romanse av et mere navnt tilsnitt, forstår man av de ord han ytret til skolesangens edle forkjemper i sin tid, overlærer O. Koppang. Her sier han blant annet: «Jeg vilde meget ønske, at de ble sunget af skolens barneflokk, så de kom på deres leber, for hvem de er tenkt». —

Den skjebne har da tre av dem også fått: «Fola Blakken», «Kom bukken til gutten» og — «Sang til juletreet». Riktignok fantes der en melodi før til denne teksten, den vanlige av Weyse, som Johan Krohn — som har skrevet teksten, vel har passet sine jule-ord inn etter. Men Griegs melodi er skrevet til teksten. Han har anslått den lille norske tonen, som kommer frem allerede i første vers: «Du grønne, glitrende tre goddag, velkommen du som vi ser så gjerne, med julelys og med norske flagg». Allerede i forspillet hører vi det klinge hjemlig og kjærnt med de ekte Griegske trimulanter.

Og den egne hjemmevarme hans tone eier illustrerer så vakkert det neste vers, hvor det heter: «Om Jesusbarnet fortalte mor, så mangen aften vi satt der hjemme — —». Den lyse lykke i Griegs melodi, dens intime klang forteller at her er hjemmets tone truffet, med de enkleste midler. Det gir en melodisk ramme rundt det gamle bilde fra en idyllisk tid da man satt samlet rundt lampen, stuens eneste lys, og laget lenker til juletreet eller annet selvvirket arbeide.

Nina og Edvard Grieg hadde jo ikke barn selv. Deres lille datter døde bare vel et år gammel, så ble det da hans brorbarn som kom i hennes sted. Og at han visste å gjøre det koselig for dem når de kom på julebesøk på Troldhaugen, er der mange beretninger om. Ingen var ivrigere enn ham med kortene og gnavposen — øynene lyste av barnlig begeistring. «Nei — make til onkel!» lyder utsagnet mange, mange år etter . . .

Som «Sang til Juletreet» er å finne i «Norges Melodier» (III. del), er også en annen av Griegs sneranger, kallet «Bjørneskytten», bare utkommet der. Det er egentlig et meget tidlig arbeide og opprinnelig komponert for mannskor a capella. Men selv i en enkel piano-versjon gjør den inntrykk ved sin friske, brede linjeføring, malende som teksten:

*Nu står granen stakket med sne
oppe i lien,
ingensteds kan jægeren se
sporet av stien.
Vide, glide
vil han dog på skien.*

At det er de unge friluftsmann Jørgen Moe, som samlet og fortalte eventyrene våre og ikke den arverdige biskop, gir det friske verset som følger, beskjed om:

*Og han kommer til bamsens bi,
hvem skal te' en.
Og han støter sin stav indi:
jo han får se' en:
røde, gløde
bloddryp snart på sneen.*

Der er farge og flukt over dette, midt i det romantiske en ganske kraftig realisme, som hører hjemme her hvor det dreier seg om å beseire et så farlig og flott vilt som en bamse. Jegeren sitter da også etterpå og feirer med en skål «Skovkongens minde!» — Det er ganske morsomt å tenke på at da kunstneren fra Kristiania sendte Grieg en hedersgave til hans 60 årsdag, var det en brun bjørnefell de hyllet ham med. Den lå da også i sin tid på Troldhaugen foran de to høyestetolene ved det store vinduet i musikkværelset, og ga det ellers Victorianske miljøet en aldri så liten duft av skog og mark, av Griegs levende natursans. Hans djervhet midt i det lyriske . . .

Høsten 1886 ble Grieg lenger enn vanlig hjemme på Troldhaugen. Holger Drachmann hadde nettopp vært på besøk og de to kunstnerkamerater hadde foretatt den turen sammen som siden ble skildret i verket «Reiseminner fra Fjell og Fjord». Grieg hadde også bedt Drachmann om tekst til et Requiem. Etter hva man kan forstå, ble det aldri av. Derimot tok Grieg denne høsten, — som må ha vært usedvanlig vakker, da han sier om den at den «inneholder fred, bare fred» — et av Drachmanns mest finstemte og innadvendte dikt «Jule-Sne» for seg. Det ble en eiendommelig, helt gjennomkomponert sang, hvor man kan se hva Grieg gjerne ville utøve og betone i teksten.

Sangen begynner nesten koralaktig, for siden å skifte karakter, gå fra mismodig moll over i glad dur, hvor hvert vers slutter og meningen skal stråle frem. Troen på livets evige makter, deres seier over alt som følger i frostens fotspor, og samtidig

— det er det fine, — inderlig grepethet over vinterens hvite åndepust og renhet. Diktet hører til den danske lyrikeres vakreste:

*Jeg vandrer gjennom skoven ved juletid:
der falder sne fra oven så vinterhvid,
så vinterhvid den frose dugg
neddrysser lydløst, fnugg, ved fnugg
og smelter på min hånd, den varme flade,
mens foden treder mellom visne blade.*

*Jeg ser på hånden de tårer stå,
det er som en hulken jeg børte:
nu blir vore minder, store som små,
gjennom skoven for vindene førte.
Skal alt da buivrlas for vinteren hen
skal sorg og adskillelse råde?*

Etter å ha gitt rike musikalske uttrykk for såvel freden i juleskogen, som vindens hvirvling mellom stammene, kommer som det står i noter: con grand espresione, med stort uttrykk: Nei, Julesneen er menneskets venn, den gjemmer hans dypeste gåte.

På sett og vis kan man si at denne romansen er et forkledd Requiem. Hadde den vært satt ut for kor ville den vært hort til de ting som vi hadde stiftet bekjentskap med ved juletid, — en kjærkommen avveksling i julerpertoaret. Som romansen vil den med sine fire langtutspundne vers lett virke i det lengste hvis den ikke tolkes kongenialt. Tenk bare på vers som disse:

*På hånden et fnugg, en dråpe så bed,
vi stirrer mot tindrende blikke:
en tåre som gjennom vor tanke gled,
akk, andet er det vel ikke.*

*Men krymper vi oss under verdens nød,
mens tiderne eldes og strenges:
den frose tåre den falder så blod
på alt, hvad som savner og lenges.*

*Jeg vandrer gjennom skoven ved juletid:
der falder sne fra oven, så forårsblid;
så forårsmildt de bløte fnugg
i faldet smelter som en dugg,
der nådigt alle skjulte kilder væder,
mens alle minders kilder sagte græder.*

Den siste gang Grieg som komponist beskjeftiget seg med Julen er en liten stemning, en sang skrevet sent på året i 1900 og trykt for første gang i ukebladet «Hver 8 Dag»s julenummer.

Han bodde da for sin helbred på Voksenkollen Sanatorium og var ganske betatt av stedet. Så takknemlig over alt han følte ble vakt til live i ham der høyt over hovedstadens larm at han rykket ut med en skrivelse, hvori det blant annet heter:

«Var jeg en flink journalist så ville jeg synte dette steds pris ut for allverden, ti det er en liten eventyrverden, og det er ikke for ingenting man har døpt sanatoriet Soria Moria Slott.

Men det er ikke bare eventyrets blidhet, men også dets barske villhet man får kjenne. Idag raser en snestorm omkring oss, så alt står i røk og adkomsten hertil er omtrent umulig. Vi bor nemlig 1600 fot over havet og har idag følelsen av at være i vilde fjellet».

Den lille vuggesang Grieg skrev deroppe, må imidlertid være blitt til på en blid dag, den har en kontemplativ tone, noe innadvendt, en rørende renhet, som sine første fortrinn. Det er som han sitter og lytter selv til sine toner i den julens vuggesang — hvor den danske poet Adolf Langsted i nok så vage vendinger ber oss huske på forskjellen mellom en vanlig vugge og at vår frelsers var kun redt med strå. Hadde diktet eiet noe av Brorson-salmens fargeglød, når han taler om dette, ville vel Griegs melodi svart til det. For han tok, sensitiv som han var, fort farge av det stoff han bearbeidet. —

En eiendommelig stemning er ellers den lille sang fra noen år tidligere, kalt: På Norges nøgne fjelde. Det er egentlig et Heine-kvad: Ein Fichtenbaum steht einsam in Norden auf kahler Höhe, som oversetteren John Paulsen har gitt en bestemt norsk adresse. Det er kanskje også det som har grepet Grieg i susjettet. Vidunderlig er ihvertfall det sted hvor han skildrer den hvite granen som drømmer om en palme «der fjernt i morgenland, sørger forlatt og ensom i orkenens hete sand». Altså betages av sin motsetning. Det er ikke så lite fordulgt jule-mystik i dette kunstverket. En anelsesfull følelse av orient — og av Det hellige land.

Karjoltiden

Av Thorvald E. Solberg

For en epokegjørende oppfinnelse da en kløktig hjerne fant på å gjøre karjolsætet flyttbart.

Morgenbladet hadde en notis om vidunderet. Og en dag sto den første prøve utstilt hos smed Mustad på Gjøvik.

Turisten, inglischen, kunde sitte på et *stoppet* sete og regulere sin egen tyngde, bagasjens og skyssguttens ditto, bare ved å skru litt på et håndtak mellom bena sine.

Men seksti kroner for en karjol! Imidlertid kjøpte en skyss-skaffer på Eidsvold kostbarheten og da var isen brutt. Også den gang fantes det folk som ikke skjøtten penger.

Dette hendte i de dager da Norge ble oppdaget av inglischen. Alle helene i elven sto fulle av laks. Og tenk om vi kunne ha levet *da!*

Ja, mon det. Ville vi bytte?

Det tok flere dager i karjol fra Christiania til Eidsvoll enn det idag tar timer over Nordsjøen.

Ja, men romantikken vil noen innvende... Husk på de gamle deilige bygdeveiene som slyngget seg som en vennlig arm rundt alle storgårdenes tun, innom kirken...

Sant nok, men tenk også på de avsides skysskiftene fra den tid. Det duftet av hjemmebrygget øl og skråbakkørøyk og gammelost. Og senger ikke å forglemme med langhalm og oppvarmet av en søvndrukken jente — og lopper.

Men småguttene den gang hadde vel en herlig tid!

Ingen vaktpost har noen gang holdt skarpere utkik enn smågutter og jenter som fra de slo øynene opp til senkveld speidet utetter Kongeveien!

De kjente hver eneste gamp på fotlaget på lang avstand. Der kom det en jordmorskyss, det gikk snøgt, doktorskyssen enda fortere. Men slikt var jo kjent. Det var spennende, men det var ikke eventyr.

Eventyret var ute når det kom en reisende med svær oppakning fordelt på minst to kjøretøyer. Fremst i karjolen en herre i rutete klær, og en skyssgutt som herjet og skrek til gampen for å oppnå ekstra drikkeskilling.

Smårollingene styrtet ned over bakkene for bedre å kunne *se*. Hvem var det? Det var inglischen! Ingen neger kunne gjort regning på større framfote.

Ovenpå all bagasjen på den bakerste doningen tronet en droplet hund. Hvit og svart lawracksetter som skulle finne opp rype for inglischen. Under karjolen lå surret lange fiskestenger.

Det gikk som andpust opp gjennom de avsides dalene, det ble hastverk, *tempo!*

En og annen skysskaffer gjorde seg en markedstur inn til hovedstaden og kom tilbake med gyngestol med fjærer til å huske seg på og brunt plysjestrekke.

Men det fantes også en og annen storbonde som ikke lot seg imponere av en slik rutete hestejæger, som tok innersvingen forbi stabburet så det ene karjohljulet var i luften.

En lord med stamtre tilbake til en eller annen Stuart kunne nok la seg høre; men enn om skysskafferen hadde stamtavle i skatollet som viste at han stammet rett ned fra Harald Gille!

Og flere enn jeg kjenner nok historien om den storbonden som ikke uten videre ville godta en imponerende engelskmann til svigersønn. Det ble ikke noe ja-ord å hente seg før jentens far hadde avlagt et besøk over i England og forvisset seg om at mannen snakket *sant*.

Først da ble det storbryllup i Vågå.

Tidlig ble de lettest tilgjengelige dalforene erobret. Men senere fant utlendingene veien til mer bortgjemte steder, elver og innsjøer.

Og den gang kunne en ikke gjøre regning med å bli hentet i luftbuss, hvis en ble liggende klein.

Innhøstningsredskaper på Ringerike – for 4000 år siden og i dag

— AV HELGE FONNUM —

Ringerike er et gammelt jordbruksdistrikt. Når kom akerbruket til disse bygder? Sannsynligvis allerede i yngre steinalder. Mot slutten av denne perioden er antakelig det mest revolusjonerende redskap i akertyrkingen tatt i bruk i vårt land, nemlig *arden*, den første form for *plog*. Mens ploget er ensidig så den velter jorden til den ene

siden, så er arden tosidig, så den nærmest roter i grunnen.

Hva for slags *innhøstningsredskap* brukte man så i den tiden? Det kjenner vi ikke til. Her kom-

For doktor Malthes hadde ennå ikke oppfunnet blindtarmen og Anette Berget var ikke født. Slik var også karjoltiden, på baksiden . . .

Men vi kan ikke godt forlate denne tiden uten å minnes en oase som var som et hjem for alle Albions sønner og ikke minst dotre: *Victoria Hotel*, Christiania.

Victoria med messingkanner for varmt vann på soveværelsene, og med frokostpaviljongen der en satt og matet spurvene. Den gjennom hyggelige spisesalen, der Persen selv gikk rundt og inspiserte, våket over at rødvinen var riktig temperert, «Ponte Canet», beste årgang, kr. 2,40!

På alle veggene hang malerier og alle var signert Kiar. Det var bare de innvidde som visste hvorfor de hang der.

Victoria var både hotell og hjem. Det var et trappetrinn opp i hotellfaget.

På veggen i vestibylen hang et kjempekart over Norge. Slik at hver utlending kunne ta seg ut *sin* elv, *sitt* fjell.

Dette hendte i de lykkelige dager da en engelsk turist noterte i sin dagbok: I Norge begravet de sine døde langs landeveien, og alle heter de *Rode* . . .

Fig. 1.

mer det imidlertid inn i bildet et redskap som bl. a. er funnet på Ringerike.

Veterinær Sigurd Bili har vist meg et jordfunnet blad av flint, se fig. 1. Det er ganske lite, 12 cm langt og 3 cm bredt, har form som en halvmåne og er fint tilhugget. Veterinær Bili forteller at hans far i slutten av forrige århundre var eier av gården Vik i Hole, og at han der fant dette flint-

bladet, uten at man nu kjenner de nærmere funn-
omstendigheter.

Arkeologene er ikke på det rene med hva slike redskaper, som det er funnet mange av, har vært brukt til. Men de hører med i den store samling av jordbruksredskaper fra siste del av den yngre steinalder, altså for henved 4000 år siden. Og man har pekt på at dersom man forsyner en slik gjenstand med et krocket skaft slik som vist på fig. 2, så kan den brukes som *sigd*. Det antas derfor at man her har for seg det eldste kjente innhøstingsredskap.

Det er derfor grunn til å betrakte dette flintblad fra Røyse med stor respekt, nemlig som et minne fra den tid da akkerbruken først slo gjennom på Ringerike.

— Til sammenligning hitsettes som fig. 3 bildet av det mest moderne innhøstingsredskap som nu er i bruk på Ringerike, nemlig en *selvgående skurtresker!*

Fig. 2.

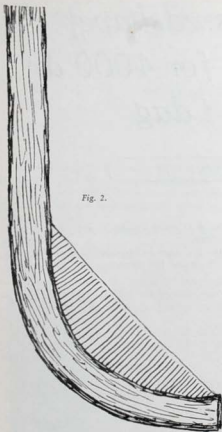

Fig. 3.

Eventyr om Ringerike

AV HENRIK WERGELAND

Det var ei tid da alt levde. Nå synes sjøl blodet å bli kaldere i årene, og mye er forlenget dødt som engang levde, elsket og kjempet for sin kjærlighets valg. Hjerter brente da i avgrunnene, øyne tindret fra steinene, elvene var som lunkne blodårer, bakkene beveget seg som muskler og høgdene reiste seg over dalene av forelskelse i deres skjønnhet. Bakkene, dalene, stupene — alle landskapets former minner om disse lidenskapsfulle kjærlighets-historiene. Uten dem hadde det nåværende liv ikke vært til.

Ringerike og Hadeland er to søstre som er gift med hver sin bror: Ringerike med den staute Hallingdal og Hadeland med trufaste Valdres. Det kan nok sies at Land ligger imellom, men denne gamle ungkar er en husvenn etter gammel skikk, en fosterbror, som har sin plass ved Randsfjordens lange bord, dekket med en blå, sølvfrynse silkeduk som husfrua på Hermandrud, hun som trakterte Halvdan Svarte så godt, ikke hadde maken til. Men om Ringerike, den yngste og vakreste av søstrene, er det ei historie.

Begge brødrene hørte det ryktet som gikk over hele landet om den vakre jenta. Valdres sendte sin raske, blåskjerfa gutt Begna, Hallingdal en hel flokk elvegutter på frierferd. Men de skulle snart støte på vanskeligheter, for Gyrihaugen, den gamle gjerrigknarken i slekta, som ville ha den vakre jenta for seg sjøl, ruget med avindsjuke over henne og stengte alle innganger med sine fjellkjemper

som om han alt hadde favnet sin kjære i sine egne armer.

Kunne hun da gjøre annet enn å hylle seg inn i Tyrifjordens blå perlestukne slør? Men hun skalv under sløret. Den skallede frieren blev stadig mer pågående. Hans breiskuldra fjellkjemper sendte mørke blikk til henne som våget å gi deres herre avslag.

Innhylla i sløret sitt satt hun og lytta etter kjærligere friere. Hun hørte hvordan den hissige Begna og Hallingdalens elvegutter forgyeves, som buldrende fosser, tretta og sloss med vakta utenfor. Da bad jenta til Alfader, og han sendte Thor, sønnen sin, styrkens gud og Hallingdalens venn, for å befri henne. For vennens skyld la han tredobbel kraft i lynet sitt og svang det mot kjemperekka på måfå, hvor det som best kunne ramme.

Virkningen var voldsom. Tilbake rygga Gyrihaugen dit hvor den ennå står med sin snau skolt over Ringerike. Tilbake tumla kjempekretsen dit hvor fjella ennå står kring slettelandet. Jublende brøt Begna og de andre frierne seg inn. For første gang løfta det jomfruelige Ringerike sin barm, det vakre Hole, og Tyrifjordens slør rulla vekk og åpenbarte en skjønnhet verden ikke hadde sett maken til.

Det var styrkens gud som hadde slått. Merket etter Thors slag er Krokkleiva: En sti hadde åpna seg som førte til den fagre. Thor akte den sjøl første gang med frierbud fra sin venn Hallingdalen. Begnas vrede som bruste i Munkefossen ropet svaret som letta Ringerikes barm, det vakre Hole, enda høyere. Han stupte, som de sier, i

Honefossen «med hue gjennom dora». Hans herre hadde et godt humor og ærbødighet for gudenes vilje: for det som hadde skjedd. Han kasta sine øyne på den eldre soster, og nå syntes han at hun

var vakrere enn han før hadde lagt merke til. Og nå lever Valdres like fornøyd med sitt Hadeland, som det lykkelige Hallingdal med sitt fagre Ringerike.

Elling M. Solheim
tegnert av billedbuggeren Ståle Kyllingstad.

Fridomsverket på Eidsvold 1814 og Henrik Wergelands livsgjerning er nøye knyttet sammen. I Eidsvoldslundene kom hans diktergenius til ham, gav pulsen hans den raske takt og blikket flukt ut over stengsler og grenser, Norge skulle inn i de frie nasjoners rekke. Her trengtes et kjempe-loft og han hadde umåtelige krefter. Men først måtte folket få sang og poesi, eventyr og leveregler, skuespill, artikler, taler — han drysset ut av sitt overflodighetshorn. Vel hørte han verden til, men hjemmet hans var Norge, Eidsvold.

I hans veldige produksjon vil estetikere og snusfornuftige

hjernner gjøre rik fangst til sin kritikkssyke. Men hvad gjør det? Et mektig livspust står mot oss sjøl fra de minste ting. Det er geniets vingeslag vi fornemmer.

«Eventyr om Ringerike», som jeg her har forsøkt å gi en tidshovelig språkdrakt, står første gang trykt i «Langeleiken». Det er dessverre lite kjent og jeg fant ut at det måtte være hovelig stoff for kulturskriftet «Ringerike». I mitt arbeide har jeg fått god hjelp av Ivar Berg og min trofaste sekretær Gunhild. La meg her få bringe dem min hjertelige takk.

Himmelsmia . . .

Det er ei rørsle — ei lita uro
i himmelsmia der austerpå.
Smeden der er nok girug kar, han,
med neverkrull og med tyrifliser.
En liten lågå får liv og lever
og smiebelgen tar til å gå.

I avlen suser den strie blåsten
så kald og ustrin som nordasno.
Røyk og gnister til vørs må danse
opp gjennom pipa og ut i natta
der fjell og skybanker svarte ruver.
Nå blir det demring og himmelglo.

Ja nå er smeden i sving for alvor
så natta revner av sleggedrønn.
Her får alting sin rette skapnad,
blir glødd og herda og fagert forma.
Og han som oppslager er, den lyse
og djerve gutten, er Mesters sønn.

Her synger glede — her gråter sorga,
her blenker lykka for mann og møy.
Alt som trengs i den nye dagen,
som snart står fram og er yr av ungdom,
blir forma her under Mesters hender.
Får livsens eld og skal aldri døy.

Det ljomer inn gjennom æveheimar,
det søkk og jalmar til imste grunn;
dyn i bringa til manneætta
og dulper blodvarmt i dyrekropper,
ja bærer rytmetungt gjennom havet
og skjelv i dråpen i blomemunn.

Så er han ferdig med måråkta
og dagen velberga fram til kveld.
Opp på vid gap med smiedøra
så eld og glans over verda flommer.
Et skapningsunder går over jorda
og liv står opp att frå hav til fjell.

Og nå står smia der blank og skinner,
er sjøve sola vi venta på.
Godt at smeden er tidleg vaken
og legger alle ting vel tilrette
så vi kan møte med glim i øya
og strekke bendene fram og få.

A'NETTA

på Krokskogen

Hvis du engang skulle finne på å ta veien opp fra Lommedalen, Gamle Ringeriksveien innover mot Langebro, finner du efter en halvtimes marsj et veiskilt hvor det står: «Til Rognlia». Tar du denne sideveien og følger den i temmelig bratt lende, møter det deg efter en ny halvtime en koselig gård i vakre omgivelser. Det er *Rognlia*. Gården ligger i 450 meters høyde, og banker du på, møter du elskverdigheten personlig, — *Netta Bjerke*.

Av og til kan hun stå i døren og meditere og

gott, sa Netta. Det fikk hun, og de ble verdens beste venner.

Om vinteren går hun på *truger* og besøker sine venner i nabolaget.

Netta Bjerke er oppvokst på Ringerike, som den eldste i en søskenflokk på ni. Hennes far hadde hest og drev med frakt av krutt til Kristiania. Efter komfirmasjon begynte hun i tjeneste på Klekken, og kom siden til Bærum. Da godseier Lyche på Hamang ved Sandvika kjøpte Rognlia, flyttet Netta og hennes mann Johan *Bjerke* dit. Stedet ble se-

AV TOM BLOHM

glede seg over et vidstrakt utsyn. I klarvær ser hun mot Norefjell, Holsfjorden og Lier. Og i bunnen ligger Kjaglidalen, dyp og trolsk. Netta behøver ikke søke sine venner. De kommer til henne, og over en kaffekopp går samtalen livlig. Hun kjenner nemlig Lommedalen og Krokskogen ut og inn, og hennes replikk og fortelling er alltid slående. Hun får mange besøk av venner fra alle samfunns-lag. Akademikere, kunstnere og kramkarer — alle kommer hun på bølgelengde med.

Hun er naturelsker og har mange hobbies ved siden av gården og hjemmet. Netta er ivrig fisker, og koser seg og er stolt om hun så bare drar opp noen åbborpinner i Jonsrudtjernet. Om våren plukker hun liljekonvall og driver frem lindeløv. Da hender det at hun tar seg en tur helt til torvet i Oslo og omsetter sakene. Først må hun gå en times tid ned til Guriby for å ta bussen til byen, og efterpå er det lang og strevsom vei tilbake. Men det er hyggelig med en luftetur, sier Netta og ler. Engang på en bytur var hun innom «polet». — Hva skal det være? spurte ekspeditøren.

— Je som har komin så langveisfra, må ha noe

nere solgt til Rotaryklubben, og så overtok Johan og Netta Bjerke selv gården. De har nå vært på Rognlia i 42 år.

— Det har vært litt av et slit, forteller Netta. — Vannbæring og snemåking er jo ikke det letteste arbeid. Men for fem år siden la vi inn pumpe til fjøs og hovedbygning, og det har blitt en stor lettelse. Jeg er virkelig glad for at tidene har forandret seg. Men se på min datter-datter Anne Lise, sier Netta. — Hun er elleve år og går i femte klasse på Lommedalen skole. Klokken syv om morgenen starter hun herfra og har halvannen time til skolen. Og like lang vei hjem igjen. Ikke bare det — om morgenen er det stummende mørkt. Men hun klager ikke. Her er det ikke snakk om å bli bortsejnt. —

Vi er skjont enige.

Netta Bjerke er som et stykke av Krokskogen selv. Når denne trauste bondekone med sitt enestående humor idag fyller 80 år, er det nok mange som vil sende henne en kjær tanke og hilsen. Selv storstua på Rognlia blir nok i minste laget da.

(Aftenp. 15/11 1960).

Kornett Ole Ramus

250 år sida hans død 5. september 1713

Etter den gamle «Bergenske Kongevei» over Hadeland ligger det mange historiske interessante steder, med mange sagn og rike historier knyttet til seg. Slik en plass er Ramussletta, som ligger mellom Åvedal, der Vestoppland Folkehøgskole holder til nå, og Dvergsten eller Værsen som det hetter på Hadeland, Opplands største gard. Sletta ligger nærmest Dvergsten, på Dvergsten grunn, ca. 500 meter fra husa på garden, etter den gamle vegen. Det er på denne sletta at kornett Ole Ramus ble drept, nærmest ved et uhell, for 250 år sida i år.

Kornett Ole Ramus var egentlig ringeriking. Foreldra var det kjente presteparet, sokneprest Jonas Ramus og hustru Anna Kolbjørnsdatter, godt kjent fra den store krigen mellom Norge og Sverige noen få år seinere. Kornetten voks opp sammen med flere søsken, men han var den eldste og valgte den militære veg. Første gang han var med som utenlandsk leieoffiser var i Den spanske Arvefølgekrig, en krig som varte lenge i begynnelsen av det attende århundre, mellom stormaktene i Europa angående deling og bestemmelse om hvem som skulle settes på trona i Spania. Han var også med i den kjente Lovendalsfeiden omkring 1710.

Etterat han kom heim fra utlandet ble han avvist kvarter på Hadeland og kom inn i et dragonregiment.

Kornetten hadde en oppasser fra Mjønvald på Hadeland, Kristian Pedersønn Svendsbakken, en fyr med dårlig rykte og oppførsel. Han hadde og vært med til Spania. Han var ikke kjent som noe praktkesemplar før han reiste, og under de til dels lovause tilhøva som hersket i Spania ble han såmenni ikke noe likere. Han var full av allslags umoral og fantestreker, og han kunne ikke under noen omstendigheter se forskjell på mitt og ditt. Ja kornetten sjøl var igrunn ikke så mye likere. Han var vel det vi kan kalle en typisk representant for militærstanden på dei tider, ja vi skal nå ikke helt utelukke at det kunne være mye bra, men offiserne fra denne tida er kjent for noe av hvert.

De var helt uten moral, hensynslause og frekke og uhoviske mot den sivile befolkning; hvor de var buset de fram, og tenkte bare på seg sjøl. Til kvarter hadde kornett Ole Ramus antagelig Ohren, men det er fortalt at han bodde mest på Bolken, begge disse gardene ligger i Lunner herred på Hadeland. Når han ikke var i tjeneste holdt han helst til inne i Kristiania på kroer og skumle vertshus. På Granavollen var han og en velkjent om ikke bestandig velsett gjest. I fylla og ellers når han hadde anledning skraut han jøtt av sine bragder som militær nede i Spania, og som kvinnebedærer i de spanske byer, han var etter hva han sjøl fortalte helt på høgde med de spanske, han var en Don Juan. Da han kom til Hadeland var han allerede over de tredve, men likevel vakker og statelig å se til. Det er fortalt at han hadde et godt lag, hvis vi skal bedømme det ut fra rettsprotokoller og ministerialbøker. Det er vist noe av hvert han hadde gående ute på bygda. Og det var ikke lite gjeld han hadde etter seg på skjenkestedene ut over Hadeland. Ofte ble han innstevnet til bygdingene, men like ofte glimret han med sitt fravær.

Året 1713 var kornetten atter på Hadeland etter mange våte turer til Kristiania, og han hadde opppasseren sin med seg. Opppasseren var en tjuvfant, og han nyttet hvert høve til å naske til seg forskjellige ting. Under denne turen stjal han noen karusser som en smed som hette Erik hadde gående i en dam oppe på Molstad. Erik Smed var husmann under Molstad, men bruket låg nede i Mjønvald etter elva Vigga eller Jara og Jadra som hun sikkert hette på dette tidspunktet.

Smeden ville ha karussene sine igjen, og han henvendte seg til herr Svendsbakken, men denne benektet å ha tatt dem, og hvis ikke smeden holdt kjæft skulle han få ei blodig troye, truet oppasseren med. Erik Smed gikk da til sin husherre, løytnant Bastian Helm på Molstad, for å få han til å hjelpe seg. Men Helm ville ikke gjøre noe oppstyr for denne vesle sakens skyld, men han skreiv ett vennlig, men bestemt brev. Der han ba kornetten skaffe

den fattige husmann karussene sine tilbake og snakke ett alvorsord med oppasseren. Det som helst fikk Helm til å skrive var at oppasseren hadde tatt karussene i en damp på hans grunn. Erik Smed hadde kjøpt karussene for 7 mark, og han skulle gi dem i gave til en svoger, men i mellomtida hadde han slept dem i en dam. Og her ble de altså borte.

Ramus betraktet brevet som latterlig, og han spurte smeden om ikke han som var smed kunne smi seg en karus. Tilsnitt gikk han med på å tale oppasseren til rette.

Men det var ikke å få gjort det. Ramus var ikke så god å ha med å gjøre, full som han var, var han farlig kranglette, og sjøl om kornetten hadde lovd å snakke oppasseren til rette, lykket det ikke. Oppasseren ville ikke bli forliket med smeden. Ramus ga til sist smeden 1½ mark for karussene. Men under kranglinga ble Ramus mer og mer harm. Noen utenforstående nysgjerrige hadde kommet med noen fantord som fikk ham til å tenne. Han drog korden og pallasken sin og svingte dem over hodene på folk, som sto nærmest. Kaptein Mayen, som på denne tid låg med sitt regiment nede i Mjønvald, fikk etter store anstrengelser og med fare for sitt eget liv talt fornuft til kornetten og roet ham, så han ikke lenger var farlig for omgivelsene sine. Mange ganger ser det ut som kornetten skal bli folk, men hver gang er det noen som skjenker ham litt brennvin eller sterk øl, som skikken var på denne tid, og så er han like rebelsk igjen.

Løytnant Helm på Molstad, som ligger like etter den gamle veien fra Oslo til Bergen, hadde løytnant Bruse, i det Hadelandske Compagnie, på besøk. Ramus viser i alt og alle steder sin uvørne oppførsel. Han er blitt sint på Helm forat han hadde blandet seg opp i denne «karussaken», og han kom til Molstad med hevet korde og pistol i hendene. Men løytnantene hadde møtt større og farligere krigere før. Kvinnene derimot skremte han nesten livet av. Etter litt drikk og mye mat ble de enige om å dra til Åvedal, der karussene gikk i en dam. Erik Smed skulle også være med for å fiske dem opp igjen. Somme tider syntes kornetten å være mild som et lam, men andre ganger er han rett utsagt en djevel. Det går ikke lenge før han får et stikk i sida til løytnant Bruse. Som jo i og for seg ikke hadde noe med saken å gjøre, men han ble likevel blandet inn i den, og han lot sin mening falle. Etter at Ramus var blitt så edru

som mulig, drog Bruse og han til Åvedal. Åvedal var en gammel gjestgivergard, der det var å få kjøpt «Brændevin og Mat». Brennvinn nevnes som oftest først ved slike steder, for det hende ofte at det gikk litt villt for seg. Ikke slik å forstå at Åvedal var noe verre enn andre steder. Men det var et knutepunkt for ferdsla fra syd, nord og øst, over Kjøelvegen til Toten, foruten alle de andre mindre vegene som munnet ut. De to offiserene reid avsted, løytnant Helm skulle komme etter senere, det var noe arbeid han skulle ha ferdig først. På Åvedal var bare ungkjerringa heime, de andre var på jordet. Skikken tro, skjenkte hun de fremmede og viste de inn i stua, der de skulle vente til eieren, Anders Gjordsønn kom fra jordet, der han hadde onnefolka sine i sving.

Men Ramus skulle absolutt ikke hatt den siste skjenken, nå var han like kranglette og usøl som noen gang før. Det gikk noen små nyklekte kyllinger inne i stua, Ramus tok korden sin og hogg hodet av en tre-fire stykker og slengte dem så bort under stolen der Bruse satt. Kjerringa på Åvedal ble så skrekkslagen over slik oppførsel av en voksen mann at hun flaug sta og gjømte seg, og hun kom ikke fram igjen for gjestene skulle til å bryte opp, og husbonden Anders Gjordsønn var kommet fra jordet. Ramus oppførte seg ikke noe likere da smeden kom for å hente karussene sine, som det ble avtalt på Molstad. Da Anders Gjordsønn kom ble det gjort kjent at Erik Smed var den rette eieren til karussene. Nå fantes det ikke passende fiskeredskap på garden. Men smeden kunne komme igjen når han ville og fiske dem opp.

Etter ei stund kom også løytnanten på Molstad etter, og Anders Gjordsønn ba gjestene inn til seg, men da ble Ramus helt rebelsk igjen. Det var særlig løytnant Bruse han ville etter, og de andre måtte ta ham med makt og holde ham i ro. Men han hadde nok hatt en ekstra fuktig og anstrengende dag, for han hadde ikke vært lenge i ro før han sovna. Mens han sov prøvde de andre å komme seg vekk, men da vaknet han brått, og brukte en svare kjeft på dem, uten å vise den minste respekt for sine kolegaer. Til slutt drog de avsted, og først nå kom kjerringa på garden fram igjen. Helm drog først, og Bruse måtte drasse med Ramus, som nå forresten var nokså bra. Men godlynnnet hans varte ikke lenge. De hadde ikke kommet langt opp i Brurbakka før Ramus begynte å skelle ut og bruke en svare kjeft på følgesvennen sin, og han slo villt rundt seg og eglet seg inn på Bruse, som ikke

Ramus-sletta.

viste hva han skulle gjøre. Han holdt pistolen i været for å ta av for de verste slaga. Ramus hadde drevet Bruses vesle gamp helt inn til et høgt gammaldags gjerde og på den andre sida var det en steil brattbakke, så Bruse kunne ikke komme noen veg. Helm, som var kommet til da han hørte Ramus bruke seg, fikk trengt Ramus's gamp til sida, så vidt at Bruse kom fram. I det samme svingte Ramus pallasken, og på en eller annen måte gikk Bruses pistol av, og uheldigvis traff skuddet Ramus, men han datt ikke av gampen. Bruse reid av sted, det beste gampen kunne, men Ramus kom etter, og hans gamp var raskere. På ei slette viket Bruse gampen sin brått til sida og gjennom et le. Ramus var ikke oppmerksom på denne manøvreringa, men gampen bråstoppet, og Ramus datt av og ble liggende helt livlaus på bakken. Dette var om kvelden, sola holdt på å gå ned. På storåkeren på Dvergsten drev de med skuronna, og dit og enda lengre hørte de smellet. Folk stimlet sammen på ulykkesstedet, og de forsto med engang at Ramus var død. Bruse ble arrestert og ført til Molstad, der to dragoner ble satt til å passe på han. Ramus ble ført til Dvergsten og lagt på likstrå der, og likskue ble holdt de følgende dagene. I halsen og hodet hadde han merker og sår etter hagl og i bakhodet var det mange skrubbår etter fallet fra gampen, mer såg ikke synsmennene. Men de kjerringene som skulle vaske og stelle liket ble var mange gamle sårmerker, så den karen hadde nok vært ute i hardt vær for. Dessuten var halsen helt lealaus, så han hadde sikkert brukket nakken og det var antagelig den egentlige dødsårsak.

Det ble begjært ekstra ting i november samme år, og løytnant Bruse «ble for Retten fremstillet med behørig Vagt samt Jern paa Haand og Fod». På tinget ble det lagt vekt på Ramus's uhøviske opp-

førsel i Mjønvald på Molstad og Avedal. Det ble videre bevist at pistolen til Bruse gikk av i halvspenn.

Seinere kom saken som seg hør og bør inn for krigsrett. Bruse ble frifunnet for dødsstraff, men han ble dømt til å betale arvingene til Ramus 40 lodd solv. Slektinger av Ramus hadde hele tida vært til stede under rettsforhandlingene.

Den 27. juli 1714, 8 måneder etter at han var død, ble kornett Ole Ramus begravd ved Grinaker kirke. En var lenge i tvil om han skulle begravnes i kristen jord, da han flere ganger hadde utfordret Bruse til duell, men det ble klart at dette ikke på noen måte var duell, men snarere ei ulykke. Grinaker kirke var ei stavkirke og den ble revet i 1866.

Bota ble innbetalt til sogneprest Ramus, men han ville ikke beholde pengene, han ga dem til Grinaker stavkirke. Men det hadde herr Ramus ingen rett til. Kort for hadde han sagt fra seg all gjeldsansvar og arverett etter den eldste sønnen sin. Pengene ble så tatt tilbake og brukt til å betale løpende utgifter og gjeld som kornetten hadde på skjenkestedene i Kristiania og på Hadeland, sammen med de andre eiendelene hans, som ble solgt på auksjon på Granvollen. Men likevel ble ikke alt betalt.

Da Bruse var frifunnet gikk han inn i flåten, fordi han ikke fikk gå ifred for slektingene til Ramus, de beskyldte ham for å være en simpel morder.

Sagnet om løytnant Bruse og kornett Ole Ramus er enda levende på Hadeland. Mange sagnsamlere har det med i sine samlinger, men gjengitt på forskjellige måter. Sagnet er å finne hos: Andreas Faye, Norske Sagn, L. Daae, Norske Folkesagn, Forskjellige krigshistorier og tilslutt O. A. Øverland som i 1902 skreiv ei hel bok om dette sagnet, og fikk det historisk bevist at det nettopp var til dette stedet og disse personene det knyttet seg.

Når en leser eller hører dette sagnet har en lett for å få imot kornett Ole Ramus og oppasserens hans, på grunn av deres oppførsel, mens man føler med Erik Smed, den fattige husmannen som ble bestjålet og tilsist løytnant Bruse, som ble drevet opp i denne ulykka helt utenforstående, og måtte lenge etter lide på grunn av det.

Den egentlige årsak til den uhyggelige ulykka var jo noen karuser, så det gamle ordtaket om at ei lite tue kan velte stort lass, blir vist aldri for gammalt.

Per Tb. Hvamstad.

Pottemakeriet i Hønefoss

Ca. 1720-1850/55

Ringerikes Museum har en ganske rikholdig samling av gjenstande som er laget i det gamle pottemakeri i Hønefoss. Den eldste ting er fra 1737. Sakene er av meget høy kvalitet, såvel håndverksmessig som kunstnerisk. Direktør Aall ved Folkemuseet som var oppe og besøkte seg her, beundret tingene meget. Da han aldrig hadde hørt at der hadde eksistert et pottemakeri her i distriktet, trodde han tingene tilhørte det kjente Trondhjemsleretøy. Han ble meget forbauset da han fikk opplysning om at gjenstandene var laget i Hønefoss.

Pottemakeriet blev nedlagt i 1850-årene, efter å ha vært i uavbrudt virksomhet i nærmere 150 år. Grunnen til at det blev slutt vet vi ikke, hvis det da ikke var den store brann på Nordsiden i mai 1845, som satte en stopper for virksomheten.

Man har spurt hvor dette pottemakeriet lå, og når man tar for seg kartet på side 47 i den gamle Hønefossboken, er det en enkel sak å svare på det. For 50—60 år siden kalte gamle folk bestandig den lille hellingen fra Nordre Torv ned til den gamle broen for Pottemakerbakken. Ergo måtte pottemakeriet ha ligget like i nærheten, og det bekräftes da også av nevnte kart. Pottemakergården lå på den tomt hvor hjørnegården Strandgaten i nu står, men den var mindre enn den nuværende gård, og lå tilbaketrasket fra Strandgaten.

Hvor bedriften fikk sin leire fra, vet vi heller ikke. Den kan jo ha eiet eller leiet et leirfall, eller kan ha kjøpt det den trengte. Det var og er jo nok av leire omkring byen. Det har forresten også alltid vært endel leire langs elven, så det er jo

mulig at den hadde noget av råstoffet på sin egen tomt.

Det kan som sagt hende at det var den store brann som satte en stopper for virksomheten i det gamle pottemakeri, men det kan jo også ha vært andre grunner. Kanskje det ikke kunne klare seg økonomisk lenger? Antagelig var det i 1850-årene på flere steder i landet blitt grunnlagt fabrikker, som drev masseproduksjon, og derfor kunne selge alslags stentøyvarer meget billigere enn de gamle håndverkere. Så måtte det gamle gå under i konkurransen. Det er jo den gamle historien, som gjentar seg til alle tider.

Vi bringer her bilder av den siste pottemaker, Hansen og av noen av de gjenstandene museet eier.

R.

KLISJETEKST TIL SIDE 32: ◆

Pottemaker Mikael Hansen f. 21/8 1811, d. 23/12 1899,
hustru Fredrikka Fredriksdatter f. 16/8 1792, d. 16/2 1872.

HØNEFOSS TEGLVERK OG KALKFABRIKK

— Under samme ledelse —

Tlf. Sentralbord 34 - 112 - 264 - 507 - 1134

Teglverket direkte 264

JERN - BYGNINGSARTIKLER

MALERVARER - KJØKKENUTSTYR

TEGLVERKSPRODUKTER

Ti meter under dette bygg lagres det gode Hønefoss brygg

**Øl og
Mineralvann**

A.S HØNEFOSS BRYGGERI